

Offerteori i praksis - i nåtid og fortid

Av: Terje Østigård

I religiøs kult er ofring og bønn de to mest sentrale aspektene. "Ofring" kan defineres som "en religiøs rite hvor et objekt blir gitt til en gud for å etablere, opprettholde eller vedlikeholde et fundamentalt forhold til en hellig orden i et samfunn og kosmos". Ofringer har ulike betydninger i forskjellige religioner avhengig av hvilke kvaliteter som blir tilskrevet guddommene. I monoteistiske religioner som jødedommen, kristendommen og islam har ofringer en liten rolle fordi gud er allmektig og eksisterer totalt uavhengig av sin egen skapelse av kosmos og verden.

I religioner hvor verden ikke er ferdigskapt en gang for alle, har gudene derimot en avgjørende funksjon som går ut på å vedlikeholde kosmos. For å unngå undergang og for å opprettholde verden og kosmos trenger gudene ofringer fra mennesker. Menneskene og gudene er avhengige av hverandre og arbeider mot det samme målet;

gjenskapelse av samfunnet, verden og kosmos, og denne kontinuerlige prosessen kalles kosmogoni.

Jeg vil i denne sammenhengen fokusere på offer i et kosmogonisk perspektiv i tre ulike kontekster. 1) Dyreofringer under Dasain-festivalen i Nepal. 2) Menneskeofringer i vikingetid, og 3) menneskeofringer på Solpyramiden i Teotihuacán i Mexico.

Guder og mennesker i kosmos

I samfunn hvor verden og kosmos kontinuerlig blir gjenskapt er offerritualer de ritene som forener og produserer orden ut av kaos. Gudene garanterer liv for menneskene ved å distribuere kosmisk og livgivende energi, for eksempel i form av regn, som menneskene er avhengige av for suksessfulle avlinger.

Siden menneskene får denne gaven fra gudene, så oppstår det et avhengighetsforhold mellom

mennesker og guder som har to konsekvenser. På den ene siden så har menneskene plikt til å ofre deler av eller hele avlingene til gudene som takk for at de fikk den livgivende energien. Hvis menneskene feiler i å vise ærbødighet ovenfor gudene vil det resultere i at avlingene feiler, pest og sykdom rammer befolkningen, og generelt vil det føre til død og fordervelse. På den andre siden så trenger gudene disse offergavene for

å kunne redistribuere ny og vital kraft til neste års avlinger og generell velferd for samfunnet. Denne intime relasjonen mellom mennesker og guder utgjør en helhet som danner grunnlaget for både menneskenes og gudenes eksistens.

Ulike offerteorier

Det fins flere ulike offerteorier, og de fleste er basert på enten ett eller flere av disse aspektene:

- 1) Et offer er en gave fra menneskene til gudene som en del av en prosess hvor gudene gir mer tilbake enn det de får, og dermed oppstår det en asymmetrisk relasjon mellom mennesker og guder hvor de førstnevnte er underordnede og de sistnevnte er overordnede.
- 2) Et offer er gjenskapelse av en relasjon mellom mennesker og guder for eksempel gjennom et måltid, hvor guden personifiserer samfunnet og legitimerer samfunnsorganisasjoner og strukturer.
- 3) Et offer er en representasjon og strategi for å oppnå et ønsket mål, for eksempel å vinne en krig.
- 4) Et offer er et renseseritual og botemiddel for utførte synder.

I enhver kultur er det et internt hierarki av økende krav til den som utfører offeret. Hva man har gjort, hva man ønsker eller hvilke farer som truer

Fig. 1: Hindu prest utfører ildoffer

samfunnet og kosmos, har betydning for både hvem som kan utføre offeret og hva som blir ofret. Som takk for at gudene gir det daglige brød er det ofte nok å ofre litt av maten til guden; enten ved å gi noe av måltidet til en statue eller å ved ofre noen riskorn til ilden, eventuelt så kan man be for maten. Intensiteten i offeret eskalerer videre til offentlige festivaler hvor dyr blir ofret, og den logiske slutten i enhver offerteorier er at man ofrer andre mennesker, og til slutt seg selv.

Ofringer av mennesker er derfor et tegn på at kosmos og verden er i akutt krise. Jesus ofret seg selv på korset for å redde verden og for å ta på seg alle menneskers synd. På et personlig nivå kan man gi et mindre offer avhengig av nivå på synd; barbere hodet, amputere en finger eller en arm, men alle slike ofre har personens egen død som det endelige referansepunkt. Hierarkiet av offer er kulturelt spesifikt, og det er derfor viktig å se på hvilke offerritualer som blir utført hvor og av hvem, og hva som blir gitt.

Dasain-festivalen i Nepal

Dasain-festivalen i Nepal er en seksten dagers festival som blir feiret årlig på høsten etter at avlingene er kommet i hus. Feiringen følger den astrologiske kalenderen og tar normalt sted i

slutten av september eller i oktober. Festivalen består av mange ulike deler, noen er offentlige mens andre utføres blant familien i hjemmet. Et av de viktigste offentlige ritualene symboliserer den kosmiske kampen mellom det gode og det onde.

I hinduistisk tradisjon er det en synd å drepe et dyr siden alt liv innehar sjel, og hvis man skal drepe et dyr kan det kun skje gjennom et offer. Det fins

Fig. 2: Bøffelofring under Dasain-festivalen

ingen profan slakt, og når et dyr ofres, så skal det gjøres så raskt og effektivt som mulig for å påføre dyret minst mulig smerte. Man ofrer ut fra kaste og hva man kan spise med hensyn til renhet og urenhet. Ofte går flere familier sammen om å ofre en bøffel i slike ritualer, eventuelt så kan en enkelt familie ofre ei geit.

Under ritualet blir dyret sett på som en inkarnasjon av det onde, og ondskaper blir overvunnet når dyret dør. Spesielle offerprester ofrer bøffelen med rituelle sverd, og hodet blir kuttet av med et eneste hugg. Hele

dyret blir i prinsippet ofret til gudene, men gudene tar seg til takke med litt blod og gir resten av kjøttet tilbake til de som ofret dyret, som deler det opp seg i mellom hvorpå det spises i løpet av festivalen.

Menneskeofring i vikingetiden

I følge Adam av Bremen var det vanlig å ofre mennesker til Tor hvis det var hungerskatastrofer eller sykdom. Snorre skriver at kong Domalde i Uppsala ble ofret av sine høvdinger etter at avlingen feilet for tredje år på rad. Saxo Grammaticus nevner at

Fig. 3: Kong Domalde i Uppsala ble ofret av sine høvdinger

den norske kongen Håkon ofret to av sønnene sine for å vinne en krig.

Felles for disse ofringene er at konsekvensene av ikke å ofre er dramatiske for samfunnet. Menneskeofringer er utført på vegne av samfunnet som helhet. Å ofre seg selv eller å bli ofret innebærer noe mer enn kun et personlig anliggende, og det gjøres på vegne av andre. Hvis ikke det å ofre seg selv er på vegne av andre, så kalles det selvmord.

Menneskeofringer stiller også krav til hvem som kan utføre offeret. Vanligvis er det kongen eller de han utpeker som er ansvarlige for å utføre offerritualet, og generelt sett kan ikke lavere rangerte prester utføre slike ritualer. Menneskeofringer er normalt sett utført av lederen på vegne av samfunnet, og det har konsekvenser for alle innbyggerne.

Mennesker kan også bli ofret som gravgaver. Ibn Fadlans beskrivelse av kremasjonen av en vikingehøvding ved Volga i Russland er den mest kjente. En slavinne ble rituelt voldtatt før hun ble drept av Dødsengelen og plassert om bord i vikingskipet ved siden av høvdingen, hvorpå båten ble påtent. Et menneske som gravgave kan være mer verdifullt og prestisjetungt enn

andre gravgaver av mer eksotisk karakter.

Menneskeofringer i Teotihuacán

Teotihuacán i Mexico var senteret i den mesoamerikanske sivilisasjonen, og byen dateres til 200-650 AD. Sentralt i tempelkomplekset og byen er Solpyramiden, Månepyramiden og De dødes aveny hvor hovedguden er Quetzalcoatl. Teotihuacán var på 500-600 hundretallet en av verdens største byer.

Mennesker ble ofret regelmessig på Solpyramiden. Hjertet til den ofrede ble kuttet ut av kroppen til offeret med obsidiandolker. Det ble sett på som en ære å bli ofret. Først og fremst ble krigsfanger og slaver ofret, men også vanlige mennesker og barn ble gitt til gudene.

De mesoamerikanske sivilisasjonene så på offer som en gjeld de måtte tilbakebetale til gudene. Menneskene var avhengige av gudene for liv, og ved å ofre mennesker viste de sin takknemlighet. Gudene var konstant sultne på livgivende energi som de kunne redistribuere tilbake til menneskene, og derfor var det essensielt å ofre mennesker slik at gudene fikk næring til å opprettholde

Fig. 4: Teotihuacán i Mexico. Bildet er tatt fra Månepyramiden mot De dødes aveny, Solpyramiden er til venstre. Foto: Rune Østigård.

både kosmos og samfunnet. Menneskene var mat for gudene, og både kjødet og blodet ga liv til verden og kosmos. Gudene ga liv til menneskene, og menneskene ga liv til gudene; sirkelen var komplett.

Oppsummering

Ofringer har i de fleste kulturer og religioner uavhengig av tidsperiode hatt en fundamental betydning. Menneskene tar del i gjenskapelsen

av verden og kosmos gjennom offerhandlinger. Menneskeofringer er en ekstrem form for offer og det logiske endepunktet i alle offerteorier, og det er stort sett bare i unntakstilstander at mennesker blir ofret. Det er lokale og kulturspesifikke hierarkier av offergaver som avgjør hva som blir ofret til hvem, og en forståelse av disse premisene gir et inntak til å analysere menneskenes plass i verden og kosmos.

Litteratur

Oestigaard, T. 2000. Sacrifices of Raw, Cooked and Burnt Humans. *Norwegian Archaeological Review*, Vol. 33, No. 1: 41-58.

Valeri, V. 1985. *Kingship and Sacrifice. Ritual and Society in Ancient Hawaii*. The University of Chicago Press. Chicago.

Trigger, B. 2003. *Understanding Early Civilizations. A Comparative Study*. Cambridge University Press. Cambridge.

Skålgropa arkeologisk forening

Skålgropa Arkeologisk Forening ble stiftet våren 2000 av studenter ved Arkeologisk institutt i Bergen, og er fremdels drevet av studentene på idealistisk basis.

Et av formålene med foreningen er å skape et faglig, men uformelt og sosialt møtepunkt mellom grunn-, mellom-, hovedfag og mastergrad. Videre ønsker vi å være et forum som kan skape kontakt mellom studenter og ansatte ved de institusjonene som befatter seg med arkeologi i Hordaland.

Selv om foreningen er drevet av arkeologistudenter og retter seg spesielt mot dem, er møtene åpne for alle med interesse for faget eller de temaene som blir tatt opp, uavhengig av faglig tilhørighet og nivå. Noen av ambisjonene med foreningen er å ikke bare knytte kontakt mellom studenter og ansatte på arkeologi, men også å knytte kontakt på tvers av faggrensene, for på den måten å få nye innspill og kanskje nye ideer til hvordan det arkeologiske materialet kan brukes eller forstås.

Dette forsøker vi å gjøre ved å invitere til uformelle foredrag, kåseri eller film om arkeologi eller tilgrensende tema. Det legges vekt på at arrangementene skal være uformelle og avslappede slik at alle som ønsker, skal kunne komme med egne innlegg og kommentarer, uansett nivå.

Møtene holdes annen hver onsdag kl 19.30, men dørene åpner kl 19.00, så kom gjerne litt tidlig å slå av en prat først. Møtene holdes i auditoriet 4. etg på Arkeologisk institutt, J. Frielesgt. 1. Du kan også kontakte oss for å komme på vår mailingliste, så er du sikret å holde deg løpende orientert!